

YO'L TRANSPORT HODISALARINI TADQIQ QILISH USULLARI

Nazarova Mashxura Saparbayevna

Toshkent Davlat Transport universiteti assistent

Annotatsiya: *Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida transport vositalari va aholining soni jadal suratlar bilan o'sib bormoqda. Aholining transport bilan ta'minlanganlik darajasi va transport xizmatlariga bo'lgan talab ham shu zaylda kundan kunga rivojlanmoqda. Bu esa o'z navbatida harakat havfsizligini ta'minlashning asosiy maqsadlaridan bo'lgan transportda harakatlanishning yuqori havfsizligini ta'minlanishi va bunga mos ravishda yuqori xavfsiz tezliklarning ta'minlanishiga bo'lgan talabni yanada kuchayotganligidan darak beradi.*

2022 — 2025-yillarda O'zbekiston Respublikasida jamoat xavfsizligini ta'minlash tizimini rivojlantirish strategiyasiga muvofiq, shuningdek, Yangi O'zbekiston sharoitida avtomobil yo'llarida inson hayoti va sog'lig'ini har qanday hodisalardan kafolatli himoya qilish maqsadida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 04.04.2022 yildagi PQ-190-sonli "Avtomobil yo'llarida inson xavfsizligini ishonchli ta'minlash va o'lim holatlarini keskin kamaytirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

Kalit so'zlar: *xavfsiz, himoya, inson, yuqori, yth, tadbir, transport, avtomobil, o'lim, halokat;*

Tahlil va natijalar; Ba'zi bir yo'l-transport hodisalari aybdorlarning jinoy javobgarlikka tortilishi va jazolanishi bilan bog'lanishi sababli bunday YTH lar bo'yicha materiallar sud ekspertizasini tayinlashi mumkin bo'lgan tergov-surishtiruv organlariga taqdim qilinadi. Parallel ravishda xizmat tekshiruvi ham o'tkazilishi mumkin, odatda uning vazifalari biroz kengroq bo'ladi. Tarkib topgan amaliyotda oqibati o'lim, og'ir tan jarohati olish yoki kattagina moddiy zarar etishi bilan tugagan YTH lar yirik YTH dar qatoriga kiradi. Moddiy zarar transport vositalari, yuklar, yo'l inshootlari va boshqa inshootlarning shikastlanishidan ko'rilgan zarar, jonivorlarning halok bo'lishidan ko'rilgan zarar, nakladnoy xarajatlarining yig'indisi sifatida aniqlanadi.

YTH larni tadqiq qiluvchi tashkilotning idoraviy mansubligiga bog'liq ravishda xizmat tekshiruvi va sud ekspertisasi ajratiladi. Xizmat tekshiruvini YTH ga aloqador bo'lgan transport vositasi ularga tegishli bo'lgan tashkilotning xodimlari yoki yo'lning berilgan uchastkasini nazorat qiladigan yo'l xizmati tashkilotlari hodimlari tomonidan o'tkaziladi.



1-rasm. 2022 yilda O‘zbekiston Respublikasida sodir etilgan yo‘l transport hodisalarining turlari bo‘yicha tahlili

YTH ning sud ekspertizasi – bu protsessual harakat bo‘lib, jinoyat va fuqarolik ishi bo‘yicha haqiqatni aniqlash uchun dalil bo‘lib xizmat qilishi mumkin bo‘lgan amaldagi ma’lumotlarni aniqlash maqsadida YTH to‘g‘rsidagi ishning holatlarini tadqiq qiladi. Bunday amaldagi ma’lumotlar boshqa dalillar asosida olingan ma’lumotlarni tekshirishda ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin.

Sud avtotexnik ekspertizaning maqsadi barcha fazalarda YTH ning ilmiy asoslangan tavsiflarini aniqlash, YTH ning ob’ektiv sabablari va uning barcha ishtirokchilarining o‘zini qanday tutganligini aniqlash bo‘lib hisoblanadi. Ekspertiza natijasida ushbu YTH ni tadqiq qilayotgan shaxs asosiy savolga javob bera olish imkoniga ega bo‘lishi lozim: hodisa uning xavfsizlik qoidalariga rioya qilmagan ishtirokchilarining noto‘g‘ri hatti-harakatlari natijasida sodir bo‘lganmi.

Umumiy ko‘rinishda ular quyidagicha ifodalanadi:

– YTH ga ko‘maklashgan omillarni aniqlash, tizimlashtirish va tanqidiy tahlil qilish. Bunday omillarga odatda quyidagilar kiradi: transport vositalari va yo‘lning texnik holati, transport vositalari va piyodalarning harakat parametrlari, yo‘l harakatining tashkil qilinishi va tegishli texnik vositalar;

YTH ning xarakteri uning holatlarini talqin qilishda qarama-qarshiliklarni chaqirmaydigan nisbatan oddiy holatlarda ekspertiza ekspertning bir o‘zi tomonidan o‘tkaziladi. Komission ekspertiza ko‘p sonli ishtirokchilar va transport vositalari qatnashgan murakkab hodisalarni o‘rganishda, shuningdek ularning talqin qilinishi shubha uyg‘otadigan yoki qarama-qarshiliklarni chaqiradigan holatlarda tayinlanadi. Komissiya tarkibiga bir xil mutaxassislikka ega bo‘lgan bir nechta ekspertlar kiradi.

Komissiya a'zolari xuddi o'sha bitta ob'ektlarni bargalikda tahlil qiladi va xuddi o'sha bir xil savollarga javob topadi. Ekspertlar komissiyasi uning barcha a'zolari bilan kelishilgan umumiy xulosani yoki xulosa berishning iloji yo'qligi to'g'risidagi dalolatnomani taqdim qiladi. Qarama-qarshiliklar vujudga kelgan taqdirda komissiyaning har bir a'zosi o'zining fikrlarini yozma ravishda, asoslangan holda taqdim qilishi mumkin (O'zR JPK ning 266-moddasi).

Majmuaviy ekspertiza vujudga kelgan masalalarni bir turdagi mutaxassislar tomonidan hal qilib bo'lmaydigan va turli mutaxassisliklarga ega bo'lgan shaxslar talab qilinadigan holatlarda tayinlanadi. Majmuaviy ekspertizada komissiya tarkibiga ekspert-avtotexnikdan tashqari tibbiyot xodimlari, kriminalistlar va boshqa mutaxassislar kiritilishi mumkin. Komissiya xuddi o'sha bitta ob'ektlarni tadqiq qiladi va turlicha bilimlar sohasiga ega bo'lgan mutaxassislar uchun umumiy bo'lgan savollarga javob topadi. Majmuaviy ekspertizaning xulosasida har bir ekspert qanday tadqiqotlarni qanday hajmda o'tkazganligi va qanday xulosaga kelganligi ko'rsatiladi. Har bir ekspert xulosaning uning tadqiqotlari va xulosalarini o'z ichiga olgan qismiga imzo qo'yadi. Agar ekspertizani o'tkazish ekspertlik muassasasiga topshirilgan bo'lsa, u holda majmuaviy tadqiqotlarni o'tkazishni tashkil qilish uning rahbarining zimmasiga yuklatiladi.

O'tkazish navbati bo'yicha birlamchi, qo'shimcha va takroriy ekspertizalar ajratiladi. Birlamchi ekspertizani o'tkazishda ekspert-avtotexnik tergovchi yoki surishtiruvchining qarorida mavjud bo'lgan konkret savollarga javob topadi.

Qo'shimcha ekspertiza ekspertning xulosasi etarlicha aniq va etarlicha to'liq bo'lmagan holatlarda, shuningdek avval tadqiq qilingan holatlar bo'yicha yangi savollar paydo bo'lgan holatlarda tayinlanadi. Qo'shimcha tadqiq qilish avval berilgan xulosani aniqlashtiradi, YTH ni tadqiq qilish jarayoni va xulosaning mazmunini oydinlashtiradi. Avval qo'yilgan savollarga berilgan javoblar qo'shimcha ravishda asoslanadi.

Takroriy ekspertiza ekspertning malakasiga, ekspertiza to'g'ri o'tkazilganligiga, ekspertning xulosalari ob'ektiv ekanligiga, xulosaning asosiga qo'yilgan ma'lumotlarning ishonchliligiga nisbatan shubha tug'ilgan holatlarda, shuningdek JPK ning talablari buzilganda tayinlanishi mumkin (BR JPK ning 239-moddasi). Takroriy ekspertiza ko'pincha komission bo'ladi va faqatgina yangi tarkib bilan tayinlanadi. Yangi komissiyaning tarkibiga birlamchi yoki qo'shimcha ekspertizalarda qatnashgan ekspertlar kiritilmaydi.

Ekspertning xulosasi avttransport bilan sodir qilingan jinoyat ishlarini isbotlashda muhim vosita bo'lib hisoblanadi. u isbotlab beruvchi ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. U ilmiy ma'lumotlar asosida olinadigan tadqiqotlar, shuningdek jinoyat ishida qayd qilingan amaldagi holatlar asosida olinadi. Ekspert taqdim qilingan dalillarni uning oldiga qo'yilgan vazifalarga muvofiq maxsus bilimlar yordamida tadqiq qilish bilan ish

bo'yicha boshqa dalillarni ham aniqlaydi. SHunday qilib, sud ekspertizasi tomonidan aniqlanadigan daliliy ma'lumotlar umumlashtiruvchi bilib olish jarayonining natijasi bo'lib hisoblanadi va xulosa xarakteriga ega bo'ladi.

Ekspert-avtotexnikning xulosasi tergov va sud uchun majburiy bo'lib hisoblanmaydi, biroq ularning mutaxassisning xulosalariga rozi emasligi qoralash aybnomasi, hukm yoki takroriy ekspertiza o'tkazish to'g'risidagi qarorda aks ettirilishi va asoslanishi lozim.

1. Vaziyatni tekshirish yoki baxtsiz hodisa holatlarini o'rganish. U ishtirokchilarning harakat tezligi va ularning turli vaqtlarda joylashishi bo'yicha muammolarni hal qiladi,

transport vositalarining to'xtash yo'llari (TS) belgilanadi va

ishtirokchilarning baxtsiz hodisaning oldini olishga texnik qobiliyati texnik tomondan YTH ishtirokchilari harakatlarining yo'l harakati qoidalari talablariga muvofiqligi bilan belgilanadi.

2. Transport va trassologik ekspertiza

to'qnashuv vaqtida transport vositalarining joylashishi, yaqinlashish traektoriyalari bo'yicha o'ziga yuklangan vazifalarni hal qiladi.

to'qnashuv (to'qnashuv) va undan chiqib ketish joyi, zararning shakllanish xarakteri, izlarning egaligi va boshqalar.

3. Texnik-diagnostik ekspertiza qismlar, agregatlar, tizimlar va umuman transport vositasida nosozliklar mavjudligini, nosozliklar paydo bo'lish vaqti va sabablarini aniqlaydi.

Belgilangan texnik holatning normativ hujjatlar talablariga muvofiqligi hujjatlar, nosozliklarni aniqlash imkoniyati va nosozliklarning avariya fakti va uning oqibatlari bilan sababiy bog'liqligi.

4. Muhandislik va psixofiziologik ekspertiza

haydovchini yo'l holatini aniqlash va idrok etish va o'z vaqtida baholash imkoniyati muammosini hal qilish uchun mo'ljallangan.

ular uchun xavf, psixofiziologik hisobga olgan holda favqulodda vaziyatda zarur harakatlarni amalga oshirish qobiliyati

turli holatlarga ta'sir qilish (ko'rlik, transport vositasi bilan to'qnashuv, ruhsaisiz shaxslar tomonidan transport vositasini boshqarishga aralashish va boshqalar.).

5. Yo'l ekspertizasi avtohalokat sodir bo'lgan joyda yo'l va yo'l sharoitlarini qurilish va qurilish uchun normativ talablarga muvofiqligini tekshirish muammosini hal qiladi.

Harakatni tashkil etishdagi kamchiliklar aniqlanadi, yo'l harakati uchun mas'ul mansabdor shaxslar (tashkilotlar) rahbarlik qilishi kerak bo'lgan talablar ko'rsatiladi;

Ushbu bo'linma ma'lum bir tartibga qaratilgan “haydovchi – avtomashina – yo'l – atrof-muhit” kompleks tizimining har qanday bo'g'ini (bo'g'inlari) ishlamay qolganda baxtsiz hodisani ekspertiza tayinlash va o'tkazishda.

Asosan, to'g'ri sifatni ta'minlash uchun ushbu turdagi tadqiqotlar bo'yicha mutaxassislarining ixtisoslashuvi talab qilinadi. Ammo hozirda davlat ekspertiza tashkilotlari xodimlarining to'ldirilishi tufayli buning iloji yo'q.

Sud ekspertizasi surishtiruv, tergov, prokuratura va sud organining buyrug'i bilan amalga oshiriladi. Ishtirokchilar soni bo'yicha: yagona, komissiya va jalb qilingan taqdirda turli mutaxassislar keng qamrovli tekshiruv bo'lishi mumkin.

ADABIYOTLAR:

1. S Utkirov, E Abdusamatov, B Raxmanov (2023). ORGANIZATION OF TRAFFIC AT UNCONTROLLED INTERSECTIONS. Евразийский журнал академических исследований 3 (2 Part 2) 57-65. <https://www.in-academy.uz/index.php/ejar/article/view/10161>

2. Э Абдусаматов, Н Турсунов, Ш Ўткиров (2023). ЙЎЛ ҲАРАКАТИ ХАВФСИЗЛИГИНИ ОШИРИШ БЎЙИЧА ЧОРА-ТАДБИРЛАР. SUSTAINABILITY OF EDUCATION, SOCIO 1 (6) 84-88. <https://interonconf.org/index.php/sues/article/download/1948/1753>

3. S Utkirov (2023). YO'L HARAKATI XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA YANGICHA MEKANIZMLARNI ISHLAB CHIQUISH. Академические исследования в современной науке 2 (4) 71-73. <http://econferences.ru/index.php/arims/article/view/4075>

4. D Abdurazakova, S Utkirov (2023). ORGANIZATION OF TRAFFIC AT UNCONTROLLED INTERSECTIONS. Science and innovation in the education system 2 (4), 8-10. <http://econferences.ru/index.php/sies/article/download/5003/2858>